

KRITIK

KRITIKER VÄLJER

Erica Treijs guidar till Stockholms bästa konstutställningar just. *Sid 20*

SCEN

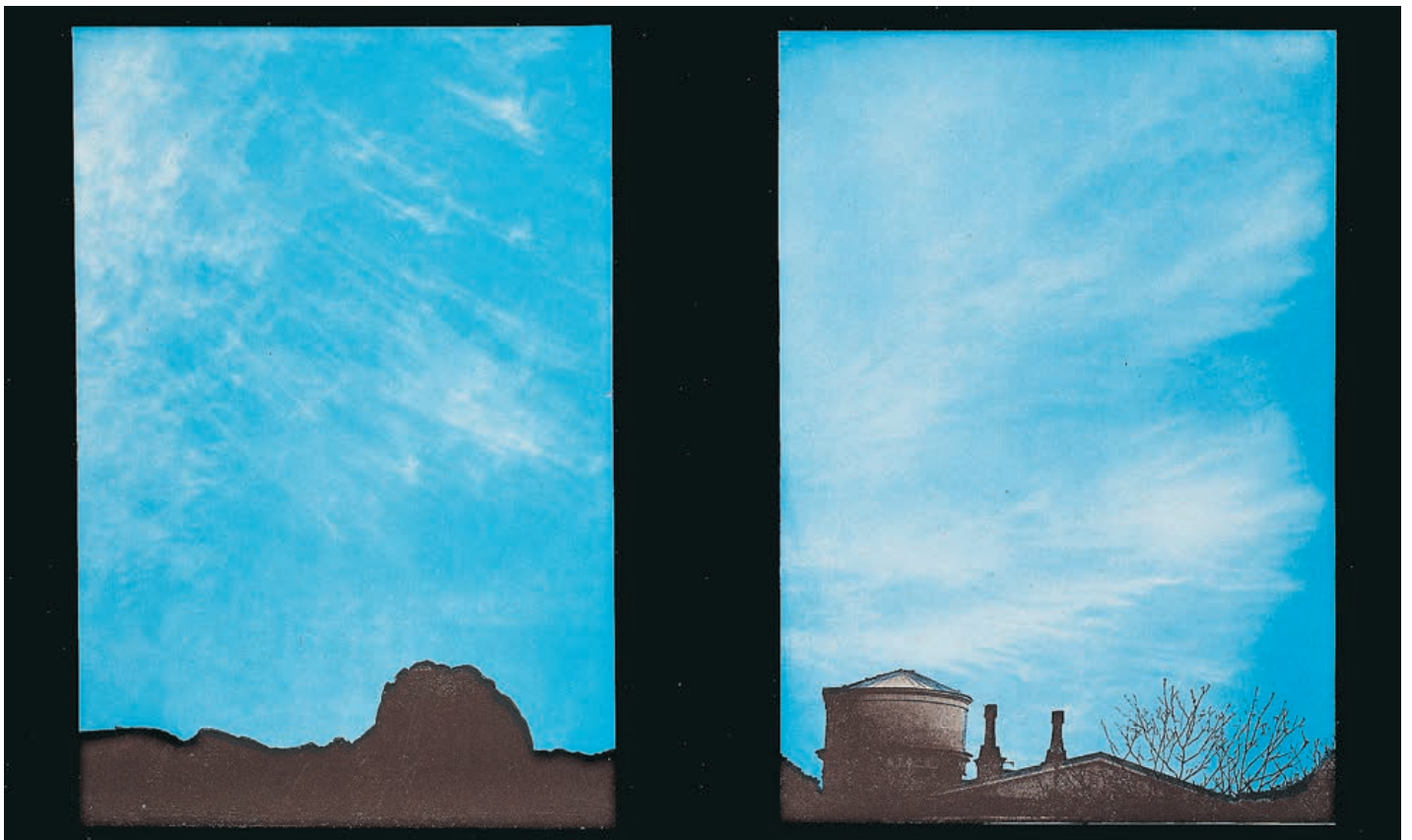
Premiär för "Hedda Gabler" på Göteborgs stadsteater. Lars Ring recenserar. *Sid 21*

LITTERATUR

Namnlösa flyktingar blir till enskilda människor i två svenska debutromaner. *Sid 22*

SCEN

Blödigt musical? Karin Helander ser "Mens the musical" på Unga Dramaten. *Sid 23*

Plansch med två molnfotografier i rotogravyr ur den internationella molnatlasen från 1896, för vilken den svenske meteorologen Hugo Hildebrandsson var en av redaktörerna.

Fotografierna som visade alldeles för mycket

I en ny avhandling tecknar Magnus Bremmer ett historiskt panorama om fyra tidiga svenska fototexter.

När personalen på Moderna museet i mitten av 1990-talet fick individuella e-postadresser – jag arbetade då med digitaliseringen av museets fotografisamling – cirkulerades instruktioner om hur man skulle använda den nya tekniken. Till skillnad från fax och brevpost var den först och främst mycket snabbare; den förde också med sig ett mer informellt tilltal, något som manade till försiktighet innan man tryckte på "send". I dag är e-post så etablerat att välmenande information av den arten närmast skulle uppfattas som en provo-

kation – även om nog de flesta då och då fortfarande önskar att de tänkt efter före.

Att fotografi på ett liknande sätt krävde omsorger om de tidiga användarna är på sitt sätt lika främmande, sett mot bakgrund av hur mediet sedan länge har genomsyrat i stort sett varje område i det moderna samhället – allt från vetenskap, teknik, nyhetsförmedling, reklam och övervakning, till aspekter som berör de mest privata delarna av våra liv.

Så var dock fallet och i "Konsten att tämja bilden", som är den talande titeln på en nyskriven avhandling, visar litteraturvetaren Magnus Bremmer hur de

tidiga mötena mellan fotografi och text präglades av en uppfostrande anda. De pedagogiska greppen tog sig olika skepnad beroende på kontexten och svarade, menar Bremmer, mot för tiden specifik uppmärksamhetsproblematik. Avhandlingen är inspirerad av filosofen Michel Foucaults tankar om maktens och kunskapens legering; om hur de disciplinerande diskurserna sprids horisontellt och där institutioner som skola, mentalförvård och museer på samma gång är omvårdande, upplysande och – på ett internaliserande sätt – kontrollerande. Med valet av teoretiskt perspektiv fokuserar studien på hur samverkan mellan

fotografi och text speglar tidens patriarkala och fostrande maktutövning.

Bärande i studien är hur den då nya teknologin gjordes tillgänglig och begriplig för en bredare allmänhet genom att dels skrivas in i befintliga ramverk, dels presenteras i redan etablerade format, såsom album och böcker. Bremmer har tittat närmare på fyra fototextverk som publicerades i Sverige mellan 1840 och 1896. Även om fotografins reproducerbarhet inte är avhandlingens huvudspår berörs också den trycktekniska utvecklingen, som hade betydelse både för mediets spridning och för möjligheterna att redigera bild och text.

Sakprosa

Konsten att tämja en bild. Fotografiet och läsarens uppmärksamhet i 1800-talets Sverige
av Magnus Bremmer
Institutionen för kommunikation och medier, Lunds universitet

Publikationerna som analyseras är hämtade från områden där fotografi tidigt fick en viktig roll: topografi, konst, meteorologi och en kombination av rese- och väckselitteratur. Oavsett genre var dock grundproblemet ett och det samma: fotografin saknar både urskilningsförmåga och subjekt. I den mekaniska och optisk-kemiska processen, som historiskt sett kännetecknar fotografin, sker inga prioriteringar, utan allt som syns i sökaren vid exponeringstillfället lämnar spår i den ljuskänsliga emulsionen. Inför denna nya typ av kameragenererade bilder konfronterades betraktaren av en oöverskådlig mängd detaljer. Problemet låg i svårigheten att veta vad man borde ägna sin fulla uppmärksamhet och – sett från fotografens och författarens perspektiv – hur betraktaren kunde ledas att göra de rätta prioriteringarna.

Böckerna behandlas i kronologisk ordning och den första är Lars Jesper Benzeltiernas "Daguerreotypen-Panorama öfver Stockholm och dess omgivning", som utkom 1840 – endast ett år efter offentliggörandet av Louis Daguerres fotografiska process i Paris. De fotograferade vyerna har utgjort förlagor till planscherorna och klyftan mellan det nya och gamla överbryggas med hjälp av såväl den pittoreska landskapsgenren som litteraturens idealrealism, vilka båda sökte en högre synpunkt genom att konstnärligt tillrättalägga motivet.

Den andra boken är Johannes Jaegers "Molins fontän i fotografi" (1866) och där leds blicken mot det väsentliga – i såväl de inklustrade fotografierna

som det avbildade konstverket – genom att den distraherande omgivningen retuscherats bort. Den frilagda fontänen kommenteras dessutom med en särskild form av beskrivande lyriska texter. Ekfraserna fungerar som "pekpinnar för skönheten", helt i linje med de samtida pedagogiska och estetiska idealen.

Det tredje exemplet är Hugo Hildebrandssons meteorologiska studie "Sur la classification des nuages" (1879). Även här handlar det om att skapa ordning i överflödet av information och den objektivitet som fotografin representerade var nödvändig, men inte tillräcklig. Den sanna vetenskapen krävde forskarens förmåga att i enskildheterna identifiera det typiska och generaliserbara, något som fotografiet inte förmådde av egen kraft.

I bok nummer fyra, "Till Österlandet" (1896) av frikyrkomannen Paul Peter Waldenström, har författaren utnyttjat de layoutmässiga möjligheter som 1880-talets "halvtionsrevolution" medförde för att skapa ett visuellt lugn. Syftet var att frammana fotografiets närhet till objektet och skapa en känsla av närvaro och delaktighet. Waldenström hjälper läsaren att se och uppleva de bibliska plaster han tar dem till, som om de själva vore där. Uppmärksamhetsfrågan är här religiöst färgad och det handlar om att lära sig att se vad som är värt att skåda – i detta livet och det kommande.

Den tidiga svenska fotohistorien är ett förhållandevis utforskat ämne och, förutom Solfrid Söderlinds avhandling "Porträttbruk i Sverige 1840–1865" (1993) har bidragen som regel en biografisk och beskrivande karaktär. Det gäller såväl Pär Rittsels och Rolf Söderbergs pionjärarbete "Den svenska fotografins historia

Ur Johannes Jaegers "Molins fontän i fotografi" (1866).

1840–1940" (1983), som Björn Axel Johansson "De första fotografierna" (2005), där introduktionen av fotografin i Sverige kartläggs med stor noggrannhet.

En av förtjänsterna med "Konsten att tämja en bild" är att det analytiska perspektivet skapar en mer komplex bild av hur fotografin etablerades i Sverige och av den centrala roll fotoboken har spelat i denna process. Magnus Bremmer både identifierar de utmaningar som den nya teknologin gav upphov till och belyser hur de tidiga brukarna hanterade problemen. Genom att fokusera på de friktioner som det nya mediet skapade, samt hur fotografin blev föremål för olika typer av omsorger, lyfter studien fram de institutioner som fotografin påverkades av och inlemmades i. Utan att de enskilda aktörerna och deras verk försvinner tecknar Bremmer ett historiskt panorama där de forande diskurserna betonas.

Avhandlingar är en egen genre och i många fall tyngs texten av att argumenten slås fast genom upprepning. Det finns drag av det även här och med tanke på att den ges ut som vackert formgiven bok hade texten kunnat redigeras ytterligare en vända. Än mer önskvärd vore dock att "Konsten att tämja bilden" publiceras i en engelskspråkig utgåva, eftersom studiens perspektiv bidrar till en fördjupad förståelse av fotografins historia, bortom avhandlingens nationella utgångspunkt.

Niclas Östlind
litteratur@svd.se

Magnus Bremmer är kritiker i SvD, där för recenseras hans avhandling av Niclas Östlind, fil dr och lärare vid Akademin Valand.

KRITIKERN VÄLJER

ERICA TREIJS

Erica Treijs väljer Stockholms bästa konstutställningar just. Läs fler val på: SvD.se/kultur

Skulpturalt gift när Brommé rotar i medicinskåp

Adrian Villar Rojas
Fantasma

Moderna museet Stockholm, t o m 25 oktober

Skräpigt och spretigt, sammanhållet möjligt av en pastellig färgskala och fascinationen för uttjänta

gymnastisk skor. Verk av den argentinska konstnären Adrián Villar Rojas liknar inget annat och med den skalförskjutning som sker när tingen placerats på ett podium i ögonhöjd blir alltsammans lika märkligt som lockande.

Thomas Broomé
Brytpunkt

Galleri Magnus Karlsson, t o m 4 oktober

Att rota runt i medicinskåp har lockat många konstnärer, men ingen gör det så subtilt och underfundigt som Thomas

Broomé. Informationen om pillerburkarna ger dem dess form och nu dedicerats receptbelagd medicin även till sina kända brukare. Ett slags skulpturalt gift.

Lina Bjerneld

För all tid

Fullersta gård, Huddinge t o m 15 november

Några gånger har Lina Bjernelds verk korsat min väg. Varje gång har jag stannat upp. Måleriet är nyckfullt och verkar bli lite som det vill. Hennes alster knyter ihop dåtid med nutid och sammantaget säger det också något om var måleriet är på väg. Ut ut den vita kubens, med penseln i högsta hugg.